

ӨМНӨХ ҮГ

“Иргэн баян бол улс баян” хэмээх үг буй. Үүний цаана иргэн бүр эрх үүргээ ухамсарлан, өөрийн амьдрал ахуйдаа эзэн болж чадвал улс орны хөгжил сайн сайхан байхыг өгүүлж буй хэрэг билээ. Нөгөө талаас, аливаа улсын хөгжлийн эрхэм зорилго бол ард иргэдийнхээ сайн сайхан аж байдлыг дээшлүүлэх явдал байдаг. Энэ зорилгод хүрэхэд улс орон эдийн засгийн хувьд чадамжтай, хувь хүмүүс санхүүгийн хувьд чадамжтай байх нь илүү чухаг. Төр засаг дангаараа ажиллаад энэ зорилгыг биелүүлэх боломжгүй, гагцхүү үүнд иргэн бүрийн үүрэг, хувь нэмэр, идэвх санаачлага, оролцоо хэрэгтэй юм.

Иймээс Монголбанк, Сангийн яам, Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны яам, Санхүүгийн зохицуулах хороо хамтран Дэлхийн банкны техник туслалцааны хүрээнд “Олон нийтийн санхүүгийн суурь мэдлэгийг дээшлүүлэх дунд хугацааны хөтөлбөр”-ийг боловсруулан Санхүүгийн тогтвортой байдлын зөвлөлөөр 2015 онд батлуулаад байна. Энэхүү хөтөлбөрийн үр дүнд хувь хүн Та өөрийн санхүүгээ зөв удирдан жолоодох, тухайлбал, хувь хүний санхүүгийн талаарх үндсэн

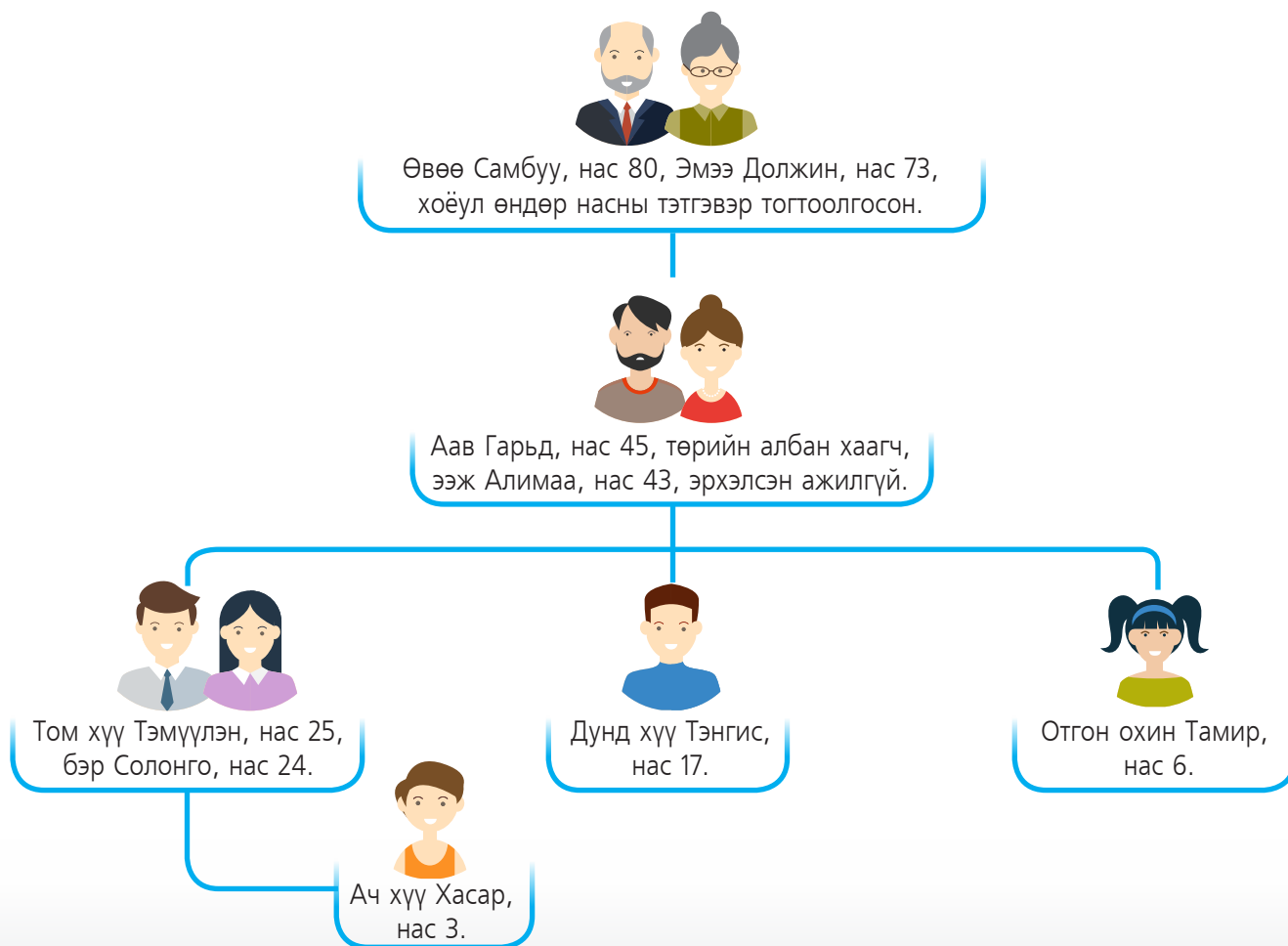
ойлголт, тодорхойлолтууд, орлого, зарлагаа тооцоолох, хянах, хуримтлал, хадгаламжтай болох, хөрөнгө мөнгөө зарцуулахтай холбогдон гарч болох аливаа эрсдэлт байдлаас сэргийлэх, хамгаалах, эдийн засаг, санхүүтэй холбоотой зөв, оновчтой шийдвэр гаргах зэрэг өөрийн өдөр тутмын болоод ирээдүйн эдийн засгийн амьдралд нэн шаардлагатай, мэдвэл зохих хувь хүний санхүүгийн мэдлэг, ур чадварыг эзэмших юм.

Бид хязгаарлагдмал нөөцөөр хязгааргүй хэрэгцээгээ хангахыг тэмүүлдэг. Тэгвэл хэрэгцээгээ бүрэн хангахын тулд хязгаарлагдмал нөөц, хөрөнгө мөнгийг зөв зарцуулахтай холбоотой хувь хүний санхүүгийн төлөвлөлт танд маш чухал. Хувь хүн та өөрийн бүхий л талын нөөц бололцоог ашиглах, нийгэм, эдийн засаг, санхүүгийн үйлчилгээний талаарх өөрт хэрэгтэй мэдээлэл олж авах, мэдээлэлдээ тулгуурлан шийдвэр гаргах, сонголт хийхдээ хэрэглэх зөв мэдлэг, хандлага, ур чадвар, зан үйл, дадал зуршлыг энэ гарын авлагаас олж авна гэдэгт бид найдаж байна.

МОНГОЛБАНК
ОЛОН НИЙТИЙН БОЛОВСРОЛ, МЭДЭЭЛЛИЙН ТӨВ

ТАЙЛБАР

Сэдвийг амьдралд ойртуулах, ойлгомжтой болгох үүднээс Монголын мянга, мянган өрхийг төлөөлсөн Гарьдын гэр бүлийн гишүүдийн зохиомол дүрийг жишээнд ашиглан айл өрх бүрт тулгардаг санхүүгийн асуудлыг зөв шийдвэрлэхэд туслахыг зорилоо. Та бүхэнд Гарьдын өрхийн гишүүдийг товч танилцуулъя.

1. ҮНИЙН ӨСӨЛТ БА АМЬЖИРГААНЫ ӨРТГИЙН УЯЛДАА ХОЛБОО

www.sankhuuginbolovsrol.mn

Хүн бүр өдөр тутам мөнгөтэй холбоотой шийдвэр гаргадаг. Үүнийг санхүүгийн шийдвэр гэж нэрлэнэ. Бид санхүүгийн оновчтой шийдвэр гаргаснаар мөнгөө зөв зарцуулж, хуримтлал үүсгэн, сайн сайхан амьдрах боломж бүрдүүлж чадна. Гэтэл биднээс хамаарахгүйгээр өөрчлөгдөж, эргээд

бидний амьдралд нөлөөлдөг хүчин зүйлс байна. Жишээ нь: Ажил эрхлэлт, улсын эдийн засгийн байдал, зээлийн хүүний түвшин, мөнгөний нийлүүлэлт гэх мэт. Эдгээрээс бидний өдөр тутмын амьдрал, амьжиргаанд хамгийн их нөлөө үзүүлдэг хүчин зүйлийн нэг нь инфляци юм.

ИНФЛЯЦИ:

Үнийн ерөнхий түвшний өсөлтийг харуулсан үзүүлэлт юм.

Инфляцийг бид хялбараар бараа, үйлчилгээний үнийн өсөлт, мөнгөний худалдан авах чадварын бууралт гэж ойлгож болно.

Зураг 1. Инфляци

Хэрэв инфляцигүй байвал юмны үнэ өөрчлөгдөхгүй. Гэтэл инфляци өсөхөд мөнгөний худалдан авах чадвар буурч, барааны үнэ өсдөг. Жишээ нь: “Атар” талхны үнэ 1990 онд 1 төгрөг 20 мөнгө байсан бол 2016 онд 1200 төгрөг болж 1000 дахин өссөн байна. Эсрэгээрээ мөнгөний худалдан авах чадвар 1200 дахин буурчээ.

Зураг 2. Талхны үнийн өсөлт

Гэхдээ инфляцийг зөвхөн нэг барааны үнийн өсөлтөөр биш нийт бараа, үйлчилгээний үнийн дундаж түвшний өсөлтөөр хэмжинэ. Бүх бараа, үйлчилгээний үнийн өөрчлөлтийг улсын хэмжээгээр нэг бүрчлэн хэмжих боломжгүй.

Иймээс хүн амын өргөн хэрэглэж байгаа гол нэрийн бараа, үйлчилгээг сонгон авч, тэдгээрийн үнийн дундаж өөрчлөлтийг тооцдог. Сонгон авсан эдгээр бараа, үйлчилгээг САГСНЫ БАРАА, ҮЙЛЧИЛГЭЭ гэнэ.

Сагсны бараа, үйлчилгээ:

Айл өрхийн бүх хэрэглээг төлөөлж чадах, өргөн хэрэглээний бараа, үйлчилгээний нэр төрлийн багцыг хэлнэ. Хэрэглээний сагсны бүтцийг айл өрхүүдийн хэрэглээ, түүний хэв маягт судалгаа хийсний үндсэн дээр тодорхойлдог. Улаанбаатар хотод 329, аймгуудад 214 нэр, төрлийн бараа, бүтээгдэхүүн уг сагсанд ордог.

Дээрх нэр төрлийн бараа, үйлчилгээний үнийн дундаж өсөлтөөр инфляцийг хэмжинэ. Хэрэв зах зээл дээр бараа, үйлчилгээний үнэ өсөөд байвал иргэдийн амьдралд муугаар нөлөөлдөг. Жишээ нь: Өнөөдөр 6000 төгрөгний үнэтэй байсан 1 кг хонины мах нэг

сарын дараа 7000 төгрөгний үнэтэй болсон гэж бодъё. Тэгвэл 1 кг хонины мах худалдаж авахын тулд дахиад 1000 төгрөг хэрэгтэй. Гэтэл цалин, тэтгэврийн хэмжээ энэ хугацаанд нэмэгдээгүй. Иймээс мах авахын тулд бусад зардлаа танах хэрэгтэй болно.

Инфляци танд сонголт өгнө. Гэхдээ...

Мөнгөөрөө
хоол, хүнс
авах уу

Хүүхэддээ
гутал авах
уу

Сонголтоо өөрөө хий!!!

Үүнийг нөгөө талаас авч үзвэл, инфляци өсөхөд айл өрхийн олж байгаа орлого буюу мөнгөнийх нь худалдан авах чадвар буурна.

Жишээ нь: Инфляци 25 хувиар өсөхөд 1000 төгрөгийн худалдан авах чадвар 25 хувиар буурна. Үүнийг талхаар зүйрлэн харуулъя

Зураг 3. Нэг мянган төгрөгийн худалдан авах чадвар

ТАНЫ МЭДЛЭГТ

Манай улсад 1992 онд инфляцийн түвшин 325.5 %-д хүрч байжээ.

Инфляци мөн иргэдийн хуримтлал, хадгаламжид сөргөөр нөлөөлнө. Инфляцийн түвшний өсөлт хадгаламжийн хүүний өсөлтөөс давсан тохиолдолд иргэдийн хадгаламж

үнэгүйдэж эхэлдэг. Хадгаламж төдийгүй бусдад бэлэн мөнгө зээлдүүлсэн тохиолдолд мөн адил үр дагаврыг авчирна. Энэ талаар иргэн Гарьдын хадгаламж дээр жишээ авч үзье.

Гарьд 45 настай.

Түүний гурав дахь хүү Тэнгис 17 настай. Дараа жил дээд сургуульд элсэн орох зорилготой бөгөөд түүний орохыг хүссэн дээд сургуулийн жилийн сургалтын төлбөр 1000000 (нэг сая) төгрөг байна.

Иргэн Гарьд хүүгийнхээ сургалтын төлбөрт зориулж 1000000 төгрөгийг нэг жилийн хугацаатай, жилийн 15 хувийн хүүтэй хадгаламжид хийв.

ГЭТЭЛ!!!

Жилийн дараа инфляцийн түвшин 20 хувиар өссөн тул Тэнгисийн элсэн орохоор төлөвлөж байсан дээд сургууль нэг жилийн сургалтын төлбөрөө 20 хувиар нэмэгдүүжээ.

Үүний үр дагавар юу болох вэ?

Гарьдын хадгаламж жилийн дараа хүүний хамт 1150000 төгрөг болсон бол Тэнгисийн орохоор зорьсон дээд сургуулийн сургалтын төлбөр 1200000 төгрөг болж нэмэгджээ.

Жилийн өмнө нэг жилийн сургалтын төлбөрийг төлөхөд хүрэлцэхүйц мөнгө Гарьдын хадгаламжид байсан. Жилийн дараа инфляцийн улмаас түүний хадгаламж дахь мөнгөний үнэ цэнэ буурч, сургалтын төлбөр төлж хүрэлцэхгүй болсон байна.

2. ВАЛЮТЫН ХАНШИЙН ӨӨРЧЛӨЛТ БИДНИЙ АМЬДРАЛД ХЭРХЭН НӨЛӨӨЛДӨГ ВЭ?

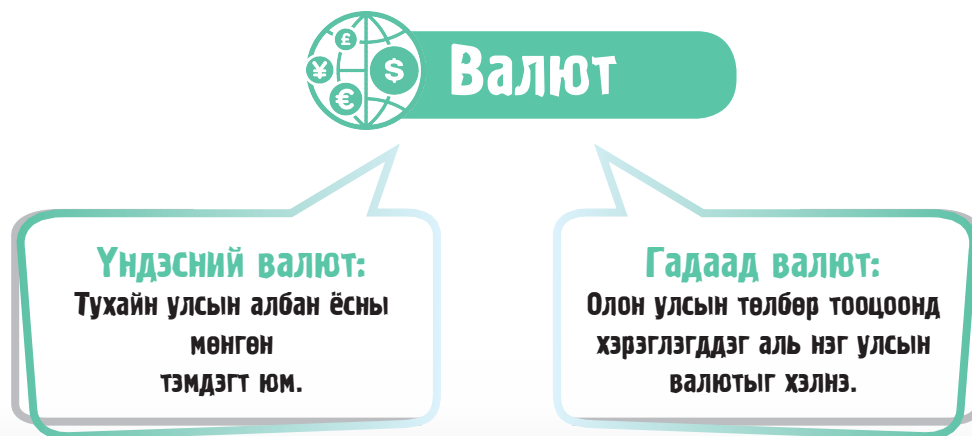
www.sankhuuginbolovsrol.mn

Бидний өдөр тутмын амьдрал, санхүүгийн байдалд нөлөөлж байдаг өөр нэг хүчин зүйл бол валютын ханшийн өөрчлөлт юм. Өөрөөр хэлбэл, гадаад валютын ханш хэрхэн өөрчлөгдөхөөс хамаарч бараа, үйлчилгээний үнэ, ханш өөрчлөгддөг.

Валют: Гадаад, дотоод төлбөр тооцоонд хэрэглэгдэж байгаа аль нэг улсын мөнгөн тэмдэгтийг хэлнэ.

Зураг 4. Валютын ангилал

ВАЛЮТЫН ХАНШ:

Аль нэг улсын валютыг өөр нэгэн улсын валютаар илэрхийлсэн үнэ.

Валютын ханш нь тухайн улсын нэгж валют өөр улсын валютын хэдэн нэгжтэй тэнцэхийг харуулдаг үзүүлэлт юм.

Жишээ нь: АНУ-ын 1 ам.доллар = 2450 төгрөг гэх мэт.

Зураг 5. Валютын ханшийг хэн тогтоодог вэ?

Банк болон Банк бус санхүүгийн байгууллага

Валютын эрэлт хэрэгцээнд худалдах, худалдан авах өөрийн ханшийн тогтооно.

Монгол банк

Валютын зах дээр арилжааны банкуудын худалдсан, худалдаж авсан гадаад валютын ханшид үндэслэн тухайн өдрийн албан ханшийг тогтооно. Албан ханшийг шүүх, гаалийн тооцоо болон нягтлан бодох бүртгэлд ашиглана.

Валютын ханшийн өөрчлөлт бараа, үйлчилгээний үнээр дамжин иргэдийн амьжиргаанд нөлөөлдөг. Хэрэв гадаад валютын ханш өсвөл гадаадаас импортоор оруулж байгаа бүх барааны үнэ нэмэгдэнэ. Хялбар жишээ бодож үзье.

Хүснэгт 1. Ханшийн өөрчлөлтийн үнэд үзүүлэх нөлөө

Хугацаа	Ам.долларын албан ханш	Гадаад зах зээлээс худалдан авсан бараа	Ам.доллараар илэрхийлэгдсэн үнэ	Төгрөгөөр илэрхийлэгдсэн үнэ
2015-01-01	1888	1 кг чихэр	2 ам.доллар	3776 төг
2016-01-01	1995	1 кг чихэр	2 ам.доллар	3990 төг

Дээрх жишээнээс үзэхэд худалдаж авсан барааны хэмжээ, төрөл, гадаад зах зээлээс худалдан авсан үнэ өөрчлөгдөөгүй байна. Гэтэл долларын ханш өссөнөөс шалтгаалан чихрийн үнэ нэмэгджээ. Энэ мэтчилэн гадаад валютын ханшийн өсөлт валютаар худалдан авдаг бүх бараа, үйлчилгээний үнэд нөлөөлж, улмаар инфляцийг нэмэгдүүлдэг.

Бидний хамгийн сайн мэдэх жишээ бол шатахууны үнэ. Шатахууныг гадаадаас доллараар авдаг. Иймээс долларын үнэ өсвөл гадаад зах зээл дээр шатахууны үнэ нэмэгдээгүй ч импортоор оруулж ирэхэд гарах зардал өснө. Шатахууны үнийн өсөлт нь эргээд бүх барааны тээвэрлэлтийн зардлыг нэмэгдүүлж, улмаар үнийг хөөрөгддөг. Иймээс аль болох импортын хэрэглээнээс татгалзаж гадаадаас бараа, бүтээгдэхүүн худалдан авахгүй байх, өөрсдийн хэрэгцээг эх орны үйлдвэрийн бараагаар хангавал

бид өөрсдийн амьдрал, улс орны эдийн засагт оруулах чухал хувь нэмэр болно.

Гэхдээ гадаад валютын ханш өсөх нь зарим тохиолдолд ашигтай байдаг. Тухайлбал, гадаадад бараа, бүтээгдэхүүнээ гаргаж худалдаж байгаа байгууллага, иргэдийн хувьд гадаад валютын ханшийн өсөлтөөс хамаарч орлого, ашиг нь нэмэгддэг. Хүснэгт 1-д авсан жишээг гадаад зах зээл дээр чихэр худалдсан гэж төсөөлбөл 1 кг чихэр үйлдвэрлэж, борлуулаад олох орлого нь $3990 - 3776 = 214$ төгрөгөөр нэмэгдэж байна. Мөн гадаад валютын хадгаламжтай иргэдийн хувьд энэ нь ашигтай байх болно. Банкинд хадгалуулсан валютын үнэ өсвөл хуримтлалын үнэ цэнэ буюу хадгаламж дахь валютын төгрөгөөр илэрхийлэгдсэн үнэ цэнэ нэмэгдэнэ.

УРАН БЭРИЙН УХААН

Нэгэн өдөр Гарьдын бэр Солонго ингэж хэлжээ:

“Одоо л валютын ханш хамгийн бага байдаг цаг. Удахгүй намар болж, бүх хүн сургууль, цэцэрлэгийн бэлтгэл хийгээд эхлэхээр гадаад явах хүний тоо нэмэгдэж, валютын ханш өснө. Бүгдээрээ төгрөгийн хугацаагүй хадгаламжид байгаа мөнгөө ам.доллар болгочихоё”.

Энэ санаа бүгдэд таалагдаж, 2016 оны 6-р сарын 24-ний өдөр банкнаас 9725000 төгрөгөөр 5000 доллар ($1\$=1945\text{₮}$) авч валютын хадгаламж нээлгэв.

ГЭТЭЛ???

2016 оны 10-р сарын 20-ны өдөр Тэмүүлэн санаандгүй байдлаар интернэтээс ам.долларын ханшийн мэдээлэл хартал 1 долларын ханш 2315 төгрөг болж өссөн байлаа. Орой нь бүгд хадгаламжаа Монгол төгрөгөөр тооцож үзэхэд 11575000 ($5000\$ \times 2315\text{₮}$) төгрөг болж байв. Анх ам.доллар худалдаж авсантайгаа харьцуулахад 1850000 төгрөгөөр мөнгө нь өсчээ.

“Аргагүй л уран бэрийн ухаан байна даа” гэж хэлээд Самбуу өвөө сахлаа шувтарлаа.